

El pes feixuc d'un passat incòmode

ASSAIG LLIBRES / 20 ABRIL, 2021

Sobre la *Història de la Segona República Espanyola*, de Josep Pla

En totes les cultures de tradició sòlida, l'interès per tot allò que envolta els seus grans autors i autores depassa la seva pròpia producció. L'aparició d'inèdits en forma d'esborranys, materials d'arxiu o obra inacabada desperten sempre l'atracció del públic i de l'entorn acadèmic, perquè permeten l'aproximació des de noves perspectives als autors i la seva obra i, en ocasions, comprendre millor alguns aspectes foscos o desconeguts de la seva trajectòria. En aquest fenomen, la cultura catalana no és una excepció. En el camp de les lletres contemporànies, en tenim nombrosos exemples: Mercè Rodoreda, Víctor Català, Josep Carner... i, òbviament, Josep Pla.

La publicació a finals de l'any passat d'*Història de la Segona República Espanyola (1929-abril 1933)*. *Manuscrit original català inacabat*, de Josep Pla, amb pròleg de M. Josepa Gallofré Virgili i edició de Xavier Pla, és un exemple d'aquest interès que desperten els aspectes incòmodes de la trajectòria de l'escriptor palafrugellenc. A vuitanta anys vista de la seva primera aparició i quaranta anys després del traspàs de l'autor, i a diferència dels darrers epistolars i inèdits apareguts, que expressaven un catalanisme i un antifranquisme rotunds,¹ la publicació del manuscrit inèdit original en català dels primers capítols de la *Història de la Segona República Espanyola* posa de relleu, una vegada més, la complexitat de la trajectòria de Pla durant la guerra civil i la primera postguerra.

La *Historia de la Segunda República Española* que Josep Pla va publicar —en castellà— entre 1940 i 1941 ha estat sempre el taló d'Aquil·les de la seva producció. «Negre» o «maleït» són només alguns dels qualificatius que s'han dedicat al llibre, considerat el màxim exponent d'un passat que Pla segurament volia cobrir amb el vel del pas del temps, com demostra la seva absència a l'Obra Completa tant de Selecta com de Destino i el fet que no la reedités mai. Tanmateix, el manuscrit que ara s'ha recuperat no ofereix elements que permetin aportar llum sobre el període de Pla entre 1936 i 1939. En aquest sentit, qui s'acosti al text amb un interès morbós per aquestes qüestions, quedarà decebut. Com també hi quedaran aquells que s'hi aboquin esperant una nova mostra fins avui desconeguda de la categoria literària de l'autor, o els lectors que desitgin trobar una anàlisi rigorosa sobre els primers anys de la Segona República. El manuscrit no satisfà aquestes expectatives, perquè és d'una naturalesa del tot diferent. Això no vol dir, però, que no tingui interès, al contrari. Hi ha diversos aspectes que el converteixen en un volum atractiu.

La versió original en català que ara es publica no es correspon amb la totalitat del llibre aparegut durant la postguerra, sinó només als set primers capítols —el darrer inacabat—, que abracen quasi la totalitat dels dos primers volums de l'edició de 1940: s'obre amb el pròleg, el repàs dels epígons de la dictadura de Primo de Rivera al primer capítol, i continua amb la formació dels governs Berenguer i Aznar-Cabañas durant l'interludi monàrquic de 1929-1931. La proclamació de la República el 1931 i la constitució del govern provisional són l'eix de les pàgines següents, clarament deutes de les cròniques coetànies publicades pel mateix Pla a *La Veu de Catalunya* —a l'apèndix se'n recullen dues. Aquesta part del text es pot vincular, especialment, al volum *Madrid: L'adveniment de la República* (1933), construït també a partir d'una considerable base periodística però de major categoria literària i de lectura més amena. El manuscrit continua amb una detallada síntesi sobre les Corts Constituents, l'aprovació de la Constitució i el desenvolupament del bienni reformista o social-azañista, amb transcripcions abundants i extenses de parlaments de polítics i d'extractes del Diari de Sessions del Congrés, que afeixuguen la lectura. El text es tanca abruptament amb les eleccions municipals del mes d'abril de 1933, guanyades per la CEDA, que van propiciar la caiguda del govern d'Azaña i la formació del primer govern conservador d'Alejandro Lerroux. Les pàgines restants del setè capítol, així com els dos volums restants de l'obra —que abracen d'octubre de 1933 a l'esclat de la guerra el 18 de juliol de 1936— només les podem llegir en castellà, en l'edició de 1940-1941.

Aquests capítols de Pla —com deia— estan precedits d'un estudi introductori de M. Josepa Gallofré, segurament l'estudiosa que coneix més bé la figura de Pla durant els anys de guerra i primera postguerra, i una genealogia del volum a càrrec de Xavier Pla, director de la Càtedra Josep Pla de la Universitat de Girona, que té una esperada biografia de l'autor en preparació. Gràcies a aquests materials, i reforçats pels substanciosos apèndixs que contenen correspondència de l'època, informes, textos periodístics i altres materials complementaris, el lector pot prendre ràpidament consciència dels elements d'interès que apuntàvem. El més destacat és la llengua: el fet que, sota els auspicis del mecenes i líder de la conservadora Lliga Catalana, Francesc Cambó, Pla abordés a Roma el 1938 la redacció del llibre en català és un clar exemple de les ingènues expectatives culturals respecte del nou escenari per part dels catalanistes conservadors que havien donat suport als sublevats. Com indica Gallofré, accions de propaganda a favor de l'exèrcit franquista, com aquest llibre, buscaven contrarestar l'anticatalanisme de la resta de l'estat, del qual aquests sectors eren ben conscients, per propiciar quotes d'influència en el nou règim i evitar nous atacs a la pròpia cultura. Com és sabut, el resultat va ser nul.

A més de l'anàlisi sobre el punt de vista o sobre els elements estilístics més rellevants, els textos introductoris posen de relleu altres reflexions útils a l'hora d'abordar el llibre: la interpretació de l'interrogant que genera la brusca interrupció de la redacció a partir de les desavinences importants entre Pla i Cambó —que no ofereixen un retrat gens amable del comportament de l'escriptor—, o l'anàlisi sobre el canvi d'orientació de l'edició de 1940 respecte del manuscrit. En aquest punt, és interessant observar com un llibre, concebut en temps de guerra com un instrument de propaganda, es converteix, arran de la victòria dels rebels, en un llibre de legitimació del cop militar i del nou ordre. Aquesta reorientació no requereix una gran adaptació del text, ja que els canvis més rellevants, com detalla amb exemples Xavier Pla, afecten les referències i passatges dedicats a l'acció del catalanisme polític: tots aquells fragments que mantenien viu el record del catalanisme, encara que fos molt matisat o estigués associat a una posició antirepublicana, van ser sacrificats en la versió final, fet que evidencia el grau d'anticatalanisme que impregnava la repressió i la censura.

En definitiva, en aquest «plec de càrrecs contra la República, amb els seus precedents immediats», en paraules de Gallofré, Josep Pla fonamenta el seu punt de vista en una acció política precipitada per part dels dirigents republicans i en la incapacitat o negligència dels sectors republicans moderats a l'hora d'exercir la seva influència des de l'oposició. En aquest sentit, el to mesurat —i fins i tot condescendent— de Pla envers allò que considera «errors» de la societat de l'època serveix per maquillar la veritable presa de posició de l'autor que hem indicat. Com a resultat, ens trobem davant un retrat tendencios i manipulat del període republicà i, per tant, allunyat del rigor històric i de la imparcialitat en la descripció dels fets. No podem oblidar, però, que Pla no és historiador, sinó periodista, un matís important que condiciona el punt de vista i el resultat del text. Ara bé, en detriment del rigor, la seva condició de professional de la ploma aporta alguns mèrits estilístics al llibre, i hi podem apreciar alguns exemples —malauradament massa pocs— dels recursos estilístics propis de la prosa literària planiana: la ironia, el llenguatge natural i aparentment senzill o la singular adjectivació.

Davant aquestes coordenades, i recuperant les consideracions inicials, la pregunta és òbvia: si el text no té categoria literària, i està mancat de rigor històric, quin interès pot tenir per al lector d'avui, més enllà dels devots incondicionals de Pla? Des del nostre punt de vista, molts: presenta un interès biogràfic cenyit a la trajectòria de l'autor, però també, més enllà d'això, un interès cultural i històric, molt més productiu i revelador. Des de l'àmbit acadèmic, els darrers anys s'han fet avenços importants per superar el maniqueisme en l'anàlisi de la cultura catalana durant la Segona República i la primera postguerra, aportant elements que afavoreixin la comprensió de l'actitud dels seus protagonistes. En els darrers anys s'han recuperat autors que no havien tingut el reconeixement d'una obra literària tan sòlida com la de Pla i que havien mantingut una posició recelosa envers la República, la qual cosa els havia deixat en terra de ningú durant les primeres dècades de postguerra. Raimon d'Abadal, Gaziol o Manuel Brunet són tan sols alguns dels noms d'escriptors i periodistes catalans de tarannà moderat reinterpretats i feliçment recuperats gràcies a l'edició de les seves obres, o de la publicació de biografies o estudis crítics.² Autors que en altres llocs hem qualificat de «vencedors vençuts», bandejats per uns i altres perquè no van fer gala de compromís republicà i tampoc es van casar amb el franquisme. Al capdavant, el llibre de Pla és un exemple més de la necessitat de revisar esquemes obsolets per tal d'oferir un retrat més fidel d'aquest període. Liberals partidaris de l'ordre, aquests intel·lectuals eren conscients de la necessitat d'una regeneració política i d'una modernització del país, però van mantenir una actitud, recelosa davant els extremismes que marcaven l'escenari i l'acció política. En la societat polaritzada dels anys trenta, aquesta posició distant respecte del poder va anar minant la seva ascendència. Van acabar esdevenint crítics amb la República, un règim que alguns d'ells —no hi podem comptar Pla, sempre escèptic— havia aplaudit el 1931. En aquesta línia, una de les constatacions principals davant el manuscrit de Pla és l'atac sistemàtic a la precipitació i improvisació de l'acció de govern, a la incapacitat de mantenir l'ordre i a l'obcecació envers uns posicionaments i formes extremes: «El país viu sota l'amenaça de vaga general revolucionària mensual, del complot setmanal. [...] El panorama produeix vèrtig. És el regiment de la bomba i de l'atrancament, de la desvalorització de la vida, del gangsterisme i de la violència frenètica» (p. 316-317). Realment preocupat per la situació del país, aquestes reflexions potencien les dures condemnes a Azaña —considerat per molts detractors de la República com el boc expiatori de tots els seus mals—, i les crítiques a les reaccions autoritàries i als intents de perpetuar-se en el poder per part del seu govern. Escèptic ja des de 1931, Pla presenta un escenari adobat des de les instàncies governamentals per a la confrontació i el desordre. A aquesta pèssima gestió, l'autor hi suma la incapacitat dels intel·lectuals de fer valer la seva ascendència per exercir de contrapès, amb un exercici notable de cinisme, obviant el fet que ell era, també, un intel·lectual.

Abocats a l'abisme revolucionari, i tenint en compte les seves conviccions, no és estrany que, seguint l'estela de Cambó, els catalanistes conservadors s'alineessin amb els militars. En aquest punt, la seva ignorància o ingenuïtat van ser tan supines que no van advertir que els feixistes anorrearien tota oposició i ocuparien totes les posicions de poder. L'actitud contemporitzadora, pragmàtica, pròpia de la seva naturalesa liberal, va incapacitar de nou aquests sectors moderats en el nou escenari, contribuint al desastre. No obstant això, aquesta tebior ideològica no es va traduir en una tebior cultural o lingüística, com posen de relleu alguns dels estudis i textos que hem esmentat. Com hem pogut observar gràcies a nombrosos treballs, alguns ben recents, el seu compromís amb la cultura i la llengua catalana era real i convençut, i la seva persecució va ser un dels aspectes que van patir més. De nou, molts —el mateix Pla entre ells— van optar pel pragmatisme en el nou escenari, en molts casos llegit com una traïció. Certament, això no els eximeix de responsabilitat en les seves accions, però l'aprofundiment dels estudis sobre el període ens ha permès observar actituds diverses, que van des de l'arribisme, l'adopció dels nous postulats i l'abandó d'antigues conviccions catalanistes, fins al manteniment, malgrat la imatge pública, d'un catalanisme convençut en l'àmbit privat. Totes aquestes constatacions ens permeten establir matisos necessaris i evitar la condemna fàcil o injusta.

Finalment, hi ha un darrer aspecte que segons el meu parer contribueix a l'interès del lector actual per aquest llibre: el punt de vista, clar reflex del moment en què va ser escrit. A l'Europa dels anys vint i trenta els totalitarismes no es percebien de la mateixa manera que en l'actualitat. L'idilli amb el soviètic per un costat, i amb els feixismes per l'altre, encara no s'havia trencat. Aquest llibre evidencia aquest seguidisme de conseqüències tràgiques, fàcilment constatables avui, però difícils de detectar llavors. Malgrat l'experiència viscuda, i examinant el tauler polític actual —a tots nivells—, el llibre de Pla, degudament contextualitzat, també és útil al lector d'avui en aquest aspecte. En temps de necessitat de vacunes urgents contra mortífers virus biològics, també ens cal vacunar-nos contra altres virus d'expansió potser més subtil, però també de conseqüències tràgiques. En aquest sentit, el punt de vista que reflecteix el manuscrit de Pla, i tot allò que porta associat en el terreny intel·lectual i polític, ens hauria de permetre anticipar-nos a escenaris fatals, malauradament ja coneguts.

Hauria estat interessant conèixer el retrat de Pla dels Fets d'Octubre de 1934, o de l'esclat de la guerra. De totes maneres, el to general del llibre ja ens aporta pistes de la seva hipotètica orientació. Tanmateix, no podem caure en la ucronia, i ens hem de limitar al comentari del text de què disposem. Un text que no és altra cosa que un llibre de propaganda reconvertit a un intent de legitimació, i que també amaga un lament pel fracàs del liberalisme i la moderació. També és la fita que tanca la dècada de l'alineament de Pla amb Cambó, segurament l'etapa en què va estar més a prop de la influència política directa. A partir de llavors, l'actitud de Pla ja és coneguda: l'allunyament dels cercles de poder, i el compromís irreductible amb la seva pròpia obra i, de retruc i al cap d'uns anys, amb la cultura i la literatura catalana, sense abandonar mai la preocupació pel seu país. Ara bé, la valoració d'aquesta trajectòria posterior no pot amagar la seva acció antirepublicana, de la qual aquest llibre n'és el màxim exponent. I és també la prova que la figura de Pla no és unidimensional, sinó polièdrica, dinàmica, amb llums i ombres. Celebrem aquestes llums en forma de llegat literari, però també hem de reconèixer que, segurament perquè Pla s'ha convertit en una figura totèmica de les nostres lletres, ens continua interessant i interrogant tot el que l'envolta, incloses les ombres com les que aquest llibre suscita. Poder reconèixer obertament que la trajectòria de Pla no va ser immaculada, i intentar comprendre'n els motius sense caure en la condemna fàcil, potser és indicatiu de maduresa de la nostra cultura? Tant de bo...

Si voleu crítica literària catalana de qualitat i independent, subscriuiu-vos [aquí](#) a *La Lectora*. Amb el vostre suport feu possible que la revista es consolidi i pugui créixer.

1. Ens referim especialment als epistolaris entre Josep Pla i Jaume Vicens Vives, *L'hora de les decisions. Cartes 1950-1960* (2019), amb pròleg de Joaquim Nadal i edició de Guillem Molla; i entre Pla i Gaziel, *Estimat amic. Correspondència (1941-1964)* (2018), a cura de Manuel Llanas; l'inèdit *Fer-se totes les il·lusions possibles i altres notes disperses* (2017), edició de Francesc Montero; i els dietaris *La vida lenta. Notes per a tres diaris (1956-1957-1964)* (2014), a cura de Xavier Pla. A diferència del text que aquí ens ocupa, tots aquests materials van ser escrits entre els anys cinquanta i seixanta, per tant, en un període posterior de la trajectòria de l'autor. [↗](#)
2. M'estalvio enumerar-los tots, però, a tall d'exemple, i a banda del dietari de Cambó *Meditacions (dietari 1941-1946)*, publicat el 1982, podríem referir-nos a les *Meditacions en el desert*, de Gaziel (1974), al *Dietari de guerra, exili i retorn*, de Raimon d'Abadal, editat per Francesc Vilanova (2001), que també ha dedicat diversos estudis a Carles Sentís i a la revista *Destino*, les notes recollides amb el títol *Testimoni privat. Reflexions i textos de postguerra d'un vencedor vençut*, de Manuel Brunet (2019), part del volum *Entre el sabre i la bomba. Memòries d'un país i d'un partit: Unió Democràtica de Catalunya (1931-1980)*, de Francesc Canosa (2012), el primer capítol de l'assaig *El llarg procés* de Jordi Amat (2015), diversos estudis de Joan Maria Thomàs o el volum d'estudis *1936: Desplaçaments forçosos i primers exilis*, a cura de Josep Martín Berbois (2020). La suma de tots ells, i de la resta que no podem esmentar, no fa sinó confirmar l'interès acadèmic i intel·lectual que ha despertat aquest període recent de la nostra història i cultura, i els intents de comprendre'l. [↗](#)

ETIQUETES: [CAMBÓ](#) [FRANQUISME](#) [GAZIEL](#) [GUERRA CIVIL](#) [JOSEP PLA](#) [PERIODISME](#) [PERIODISME LITERARI](#) [SEGONA REPÚBLICA](#)

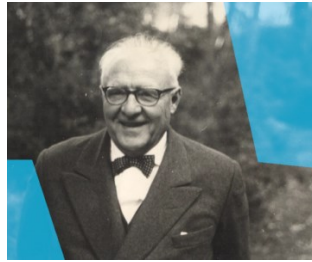

És doctor en Filologia catalana, professor associat de la UdG i forma part de l'Institut de Llengua i Cultura Catalanes i de l'equip de la Càtedra Josep Pla de la mateixa universitat. S'ha dedicat a l'estudi del periodisme literari català de la primera meitat del segle XX a través de la publicació d'estudis, l'edició de textos i el comissariat d'exposicions. Entre els autors treballats, destaquen Manuel Brunet (*Manuel Brunet. El periodisme d'idees a l'ull de l'huracà*, 2016) i Josep Pla (*Fer-se totes les il·lusions possibles i altres notes disperses*, 2017).

Articles relacionats

Una lluita contra el temps

El geni ganxó

Pedrolo, l'elefant contagiós (II)

[Llibres](#)
[Cultura](#)
[Nosaltres](#)
[Contacte](#)

© LA LECTORA
hola@lalectora.cat

Amb el suport de l'Ajuntament de
Barcelona (ICUB, 2019)

[Política de privacitat](#)
[Copyleft](#)

© LA LECTORA 2018